

PARTEA 4. REFORME STRUCTURALE ȘI POLITICI MICROECONOMICE

4.1 Reforma proprietății

Situația actuală și problemele

Prima etapă a tranziției Republicii Moldova la economia de piață a inclus reforma proprietății, crearea sectorului particular privat prin efectuarea unei privatizări în masă a proprietății de stat, în urma căreia majorității populației i-a revenit fără plată cea mai mare parte a acțiunilor de la întreprinderile mici, mijlocii și mari.

Legea cu privire la privatizare din 4 iulie 1991 și Programele de Stat pentru privatizare primite ulterior în baza ei, au permis în scurt timp lichidarea poziției monopoliste a proprietății de stat și, de facto, a proprietății cooperatist-colhoznice în economie și crearea unei economii bisectorale. În procesul de privatizare contra bonuri patrimoniale a fost implicată practic toată populația matură a republicii. Aceasta a permis evitarea unor conflicte sociale serioase, inevitabile în cazul privatizării pe o scară atât de largă. În așa mod, se poate constata, că programele și-au realizat scopurile social – politice. În procesul realizării lor au fost create elementele cheie ale unei infrastructuri de piață: bursa de valori, fonduri de investiții și companii de trust, oficii de brokeri, etc.

Pe parcursul privatizării în masă, au fost privatizate în întregime sau parțial 2235 de întreprinderi din diferite ramuri ale economiei, inclusiv 93% din întreprinderile industriei de prelucrare a produselor agricole, 95% din întreprinderile comerciale și de deservire socială, 82% din întreprinderile industriei ușoare. Sunt privatizate toate întreprinderile industriei zahărului, conservelor, cărnii și laptelui, de colectare și desfacere a materiei prime agricole, de reparație și deservire tehnică a mașinilor și a utilajului din sectorul agrar. În scopul păstrării unității tehnologice în funcționarea subdiviziunilor din structura complexului agrotehnic (de legume și fructe, viticolă-vinicolă, tutun, carne și lapte), membrilor întreprinderilor agricole le-au fost transmise în proprietate fără bani 50% din acțiunile statului de la 70 de întreprinderi din industria de prelucrare a produselor agricole la un cost nominal de 460 milioane de lei. Parțial sunt privatizate întreprinderile gospodăriei comunale, celei de ameliorare, de achiziționare a pâinii, complexul construcției de mașini și altele. Au fost supuse privatizării 200 mii de apartamente (85 % din fondul locativ al statului). Privatizarea fondului de locuințe nu a creat un număr suficient asociații de proprietari ai locuințelor privatizate.

Procesul de reformare a proprietății în sfera agrară, a derulat abia în 1992, prin desfășurarea reorganizării întreprinderilor agricole, distribuirea loturilor de pământ și a patrimoniului către proprietari, crearea gospodăriilor de fermieri. În 1992-1996 acest proces se limita, în majoritatea cazurilor, la determinarea cotei de teren și a celei valorice din patrimoniul gospodăriei agricole, care, potrivit legii, revenea persoanelor din localitățile rurale. Distribuția loturilor de pământ și a cotelor valorice, în majoritatea localităților a decurs foarte lent și în general, a purtat un caracter episodic. Doar în toamna anului 1996 procesul privatizării în sfera agrară s-a activizat: s-a început transmiterea reală a patrimoniului și a loturilor de pământ proprietarilor, fapt confirmat documentar prin înmânarea titlurilor de proprietate, ceea ce a permis organizarea a câtorva sute de gospodării de fermier, bazate pe proprietatea privată asupra pământului. Legea cu privire la prețul normativ al pământului și procedura de vânzare-cumpărare a fost în sfârșit adoptată de Parlament în august 1997.

Rezultatele de bază ale privatizării în masă: a apărut un sector nou în economia națională – cel particular, fapt care s-a soldat cu dezvoltarea unei pătri sociale noi, cea a proprietarilor (acționarilor), cu crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea pieței hârtiilor de valoare și a pieței imobiliare, cu statornicirea administrării corporative.

Conform evaluărilor (1997), cota sectorului privat alcătuiește: în producerea producției industriale – 60%, în vânzarea cu amănuntul și deservirea socială – 70%, în construcția capitală și transport – 44%. Capitalul statutar total al întreprinderilor privatizate, potrivit prețurilor de la 1

ianuarie 1994, a alcătuit 4,3 miliarde lei. Se dezvoltă piața hârtiilor de valoare, mai mult de 3000 de societăți pe acțiuni au înregistrat acțiuni în suma totală de 6 miliarde lei.

Problemele principale ale perioadei de după privatizarea în masă sunt:

- Problema principală – **“Lipsa proprietarului real”**. **Proprietatea a fost dispersată într-un număr enorm al deținătorilor de bonuri patrimoniale.** Odată cu ieșirea întreprinderilor din subordonarea administrativă, ministerele nu au creat, într-un mod sincronizat, managementul corporativ a societăților pe acțiuni. În consecință, incapacitatea proprietarilor noi de a găsi surse financiare pentru renovarea întreprinderii și lipsa de responsabilitate pentru rezultatele economice ale întreprinderii privatizate. Societățile pe acțiuni, create în baza întreprinderilor de stat au fost scoase din sfera administrării directe din partea ministerelor și departamentelor de ramură. Însă acest proces nu a fost însoțit de crearea sincronizată a organelor corporative de administrare a societăților pe acțiuni și a bazei legislative pentru utilizarea metodelor economice de reglare statală a producției. În rezultat s-a început procesul de pierdere a controlului asupra producției. Conducătorii întreprinderilor și fondurilor de investiții au primit dreptul de a dispune, fără control, de patrimoniul acționarilor, fapt ce a dus la crearea unui mediu favorabil pentru economia tenebră și criminalizarea ei.

- *Statul nu asigură controlul adecvat asupra proprietății lui.* Acordarea majorității întreprinderilor a unei cote de stat în mărime ce nu permite reprezentanților lui de a influența real asupra proceselor de luarea a deciziilor, pe lângă calificarea joasă a acestor reprezentanți, duce la utilizarea fără control a cotei proprietății de stat.

- *Politica necoerentă și neargumentată de stabilire a prețurilor pentru obiectele vândute* (în majoritatea cazurilor depășind cu mult costul real al obiectelor patrimoniului de stat), în primul rând a obiectelor nefinisate, realizate prin licitații contra mijloace bănești, nu permite vânzarea în termen a obiectelor indicate, și prin urmare, transferarea proprietății de stat în mâinile potențialilor investitori, și alocarea mijloacelor bănești în bugetele locale și de stat.

- Cu reținere evidentă și în *ritmuri destul de lente se petrece reorganizarea și privatizarea ramurilor principale* și a întreprinderilor republicane: complexului energetic, telecomunicațiilor, industriei de prelucrare a tutunului, organizațiilor de deservire agrochimică, întreprinderilor de vinificație, întreprinderilor complexului militar-industrial. Aceasta nu permite restructurarea acestor întreprinderi pentru a atrage investiții străine și în baza aceasta să crească potențialul de export al țării.

Obiective și scopuri

Continuarea formării sectorului privat, trecerea de la privatizarea contra bonuri patrimoniale la privatizarea contra mijloace bănești. Accelerarea procesului de privatizare în baza diversificării metodelor de privatizare și **lărgirii cercului întreprinderilor supuse privatizării. Concentrarea pachetelor de acțiuni deținute de proprietari reali în scopul ridicării eficienței funcționării întreprinderilor și atragerii investitorilor străini.** Accelerarea procesului de **reformare a proprietății în sfera agrară. Realizarea celui de-al treilea Program de privatizare (1997-1998).** Elaborarea **Programului de privatizare și restructurare** a economiei naționale (întreprinderi, ramuri, sectoare) **pe anii 1999-2005.**

Politică și măsuri de realizare

Politica de stat în domeniul privatizării trebuie să fie orientată spre consolidarea bazei juridice a reformării proprietății, formarea managementului corporativ, amplificarea gestionării proprietății de stat, crearea pieței de capital ca mijloc de privatizare contra mijloace bănești, intensificarea ritmurilor constituirii asociațiilor de proprietari ai locuințelor privatizate, atragerea investitorilor strategici și, în general, spre crearea unui sector privat eficient al economiei naționale.

Consolidarea bazei juridice a proprietății cere elaborarea neîntârziată și adoptarea noilor coduri civil și penal și a sistemului corespunzător de acte normative. Perfectarea bazei legislative a privatizării în scopul simplificării procesului de participare a investitorilor străini în procesele de privatizare. Este necesară utilizarea unei game largi a metodelor de privatizare: licitații, vânzarea acțiunilor prin intermediul bursei de valori, oferte publice, vânzări comerciale, schimburi ai mijloacelor circulante contra datorii și capitalizarea întreprinderilor privatizate.

Lărgirea cercului întreprinderilor publice supuse privatizării: spațiilor tuturor întreprinderilor mici, care au fost date în arendă la sfârșitul anului 1995; întreprinderilor mici, care au fost acceptate pentru privatizare contra mijloace bănești, dar au rămas nerealizate; majorității cotelor statului în societățile pe acțiuni; majorității întreprinderilor mici și mijlocii și a întreprinderilor mari, care au rămas de la programele precedente de privatizare, inclusiv renumitele combinate și uzine de producere a vinurilor; privatizarea parțială a patrimoniului de stat la majoritatea întreprinderilor - monopoluri naturale (transportul aerian și feroviar, telecomunicațiile, complexul de energie și combustibil, gospodăriile comunale) prin atragerea unor investitori strategici.

Formarea managementului corporativ – capabil să controleze activitatea managerilor întreprinderilor privatizate în scopul unei folosiri raționale a capitalului public și privat (investit în acțiuni) în beneficiul proprietarilor săi. Un rol deosebit la acest capitol revine fondurilor de investiții și companiilor de trust, ce au participat la procesul de privatizare în masă și dețin pachetele de acțiuni ale întreprinderilor privatizate.

Gestionarea proprietății de stat – este necesară realizarea în termene scurte a acțiunilor întreprinderilor, ce nu asigură venit stabil garantat și a întreprinderilor, pachetul de acțiuni al cărora nu aparține statului, sporirea rolului reprezentanților statului în societățile pe acțiuni în care statul posedă pachetul de acțiuni. Reorganizarea întreprinderilor mai puțin atractive ale fostului complex militar-industrial prin diverse procedee (divizarea și crearea întreprinderilor mici, lichidarea și vânzarea activelor, etc.) în scopul utilizării eficiente ale activelor în baza schimbării formelor proprietății.

Concentrarea pachetelor de acțiuni la proprietari reali se bazează pe dezvoltarea accelerată a pieței de valori, atragerea activă a capitalului bancar, amânarea și eşalonarea datoriilor întreprinderilor supuse privatizării, schimbul de acțiuni între proprietari, asanarea antepriativațională prin arendă, crearea holdingurilor.

Formarea pieței imobiliare pe baza introducerii unor sisteme moderne de informare ale ofertelor și necesităților pentru bunurile imobiliare, lărgirii bazei legislative și instituționale de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale proprietarilor.

Ridicarea ritmurilor implementării reformei agrare, accelerarea procesului transmiterii reale a fondului funciar populației rurale și crearea în această bază a sferelor eficiente de producere agrară.

Încheierea privatizării fondului locativ – intensificarea creării asociațiilor de proprietari ai locuințelor privatizate. Fondul locativ privat și public trebuie deservit în condiții de concurență ale organizațiilor municipale și private de deservire prin concurs, negocieri sau contracte. Este necesară crearea caselor sociale prin intermediul reprofilării fostelor cămine în blocuri cu apartamente ieftine și modeste pentru păturile social vulnerabile sau locatarii expulzați după decizia instanțelor judiciare, pentru neplata chiriei sau alte încălcări. Ar fi binevenită majorarea plății de arendă până la nivelul celei de piață, transmiterea la balanța asociațiilor a blocurilor privatizate pentru a stopa deteriorarea lor.

În cele din urmă, reformarea proprietății trebuie să ducă **la majorarea cotei sectorului privat până la 60-65 % către anul 2000**, în baza diferențierii metodelor de privatizare și participării statului în gestionarea unor sectoare aparte ale economiei naționale; **crearea în perioada de până în anul 2005, a piețelor dezvoltate de capital, funciară, de imobil și a muncii**. Alături de susținerea dezvoltării sectorului privat, este la fel de importantă creșterea eficienței gestionării proprietății de stat.

4.2 Dezvoltarea sectorului financiar-bancar

Politica reglementării activității bancare

În scopul reglementării activității bancare și al asigurării unei situații financiare stabile a băncilor, cât și în scopul protecției creditorilor și depunătorilor bancari, BNM, începând cu anul 1992 a stabilit reglementări prudențiale pentru băncile comerciale, care au fost revăzute în martie 1995 și care prevăd pentru sistemul bancar al Moldovei standarde compatibile ce corespund Acordului de la Basel.

În șirul acestor normative economice obligatorii pentru toate băncile intră:

- stabilirea plafoanelor minime pentru mărirea capitalului normativ total corelat cu activele ponderate la risc (suficiența capitalului): de la 1 ianuarie 1996 – 4%, de la 1.01.97 – 6% etc. până la 12% în anul 2000;
- clasificarea portofoliului de credite a băncilor comerciale și rezervarea mijloacelor în fondul de risc, care servește pentru recuperarea pierderilor eventuale în cazul nerambursării creditelor. De la 1 aprilie 1997 BNM a stabilit o procedură mai dură de calculare a fondului de risc, care corespunde standardelor contabile internaționale. Pentru creditele standarde acordate de bancă fondul de risc trebuie să fie egal cu 2% din volumul acestor credite, pentru creditele supravegheate – 5%, pentru creditele substandarde – 30%, pentru creditele dubioase – 75%, iar pentru creditele compromise – 100%. Până la 1 ianuarie 1998 băncile comerciale sunt obligate să formeze 100% din fondul de risc calculat;
- monitorizarea creditelor "mari", adică a creditelor mai mari ca 10% din capitalul total;
- monitorizarea zilnică a lichidității din sistemul bancar, mizându-se în final pe clauza BNM ca creditor în ultimă instanță;
- limitarea creditelor persoanelor afiliate băncilor, cât și a creditelor acordate unui singur client și altele.

Trebuie de menționat în acest context, că reglementarea prudențială se perfecționează în continuare, implementându-se noi mecanisme prudențiale, care permit asigurarea unei stabilități mai mari a sistemului bancar. Iar prin modificarea valorilor normativelor respectivi, BNM poate să influențeze mai activ procesele din sistemul bancar în scopul îndeplinirii programului său monetar-creditor.

Pe baza indicatorilor de mai sus a fost introdus sistemul CAMEL de rating al băncilor, care se folosește pentru estimarea stării financiare a băncii după rezultatele controlului pe teren. O serie de bănci au trecut auditing-ul extern, efectuat de companii bine cunoscute pe plan mondial: Price Waterhouse, Coopers & Lybrand, KPMG, Deloitte & Touche. În anul 1995 BNM a implementat noul sistem contabil, bazat pe standardele internaționale, iar până la finele anului 1997 băncile comerciale vor trece la noua contabilitate și noul plan de conturi.

Banca Națională lucrează continuu asupra ameliorării și aprofundării supravegherii bancare, deoarece fără un sistem bancar competitiv și puternic, orientat spre interesele agenților economici, nu poate fi vorba de o revigorare a economiei reale. În procesul elaborării actelor normative o mare importanță revine reducerii riscului, majorării siguranței și asigurarea stabilității în sistemul bancar. Se întreprind eforturi pentru stimularea băncilor comerciale în vederea susținerii întreprinderilor cu o eficiență maximă, stopării creditării întreprinderilor falimentare, asigurării stabilității băncilor și ajustarea capitalului lor în corespundere cu nivelul riscului creditor. Aceste măsuri joacă un rol decisiv în câștigarea încrederii populației în bănci ca instituții depozitante, în așa fel, încât fondurile disponibile să fie mobilizate, iar funcția băncilor ca intermediari financiari să crească.

Direcții generale de dezvoltare a sistemului bancar

Astăzi în Moldova prevalează un sistem de activități bancare tradiționale, limitate în special la creditarea comercială, tranzacții primare de schimb valutar și decontări. Aceasta pare a fi pentru moment suficient, deoarece:

- pe de o parte nu este clar dacă actualmente ar putea fi manifestată o cerere considerabilă pentru servicii bancare mai sofisticate în țară, și
- pe de altă parte din punct de vedere prudential este mai indicat de a lăsa băncile să evolueze treptat, să-și consolideze profesionalismul, structura operațională și managementul intern, până a se antrena în domenii noi de activitate.

Trebuie de menționat, că în cazul băncilor din Moldova o multitudine a serviciilor și clienților ar majora concurența și ar reduce riscurile specifice. Desigur, că la creditare băncile comerciale nu ar trebui să aibă o specializare îngustă pe ramuri ale industriei, pe regiuni, sau pe termenele de rambursare a creditelor. Pe de altă parte, băncile, care prestează o gamă largă de servicii financiare sunt dirijate mai greu, supravegherea lor e mai dificilă, iar cunoștințele funcționarilor băncilor locale în ceea ce privește anumite aspecte ale activității bancare sunt insuficiente.

La momentul în care piața va necesita servicii financiare și investiționale suplimentare, o posibilă cale de diversificare ar putea fi în așa domenii, ca: underwriting-ul și tranzacționarea hârtiilor de valoare corporative, servicii de asigurare, o posibilă strategie de diversificare ar putea fi efectuată prin sucursale specializate ale băncilor, activitatea cărora va fi reglementată independent și adecvat. Totuși, deocamdată nu s-ar recomanda băncilor de a prelua controlul asupra întreprinderilor industriale și comerciale.

Modelul ideal pentru Moldova ar fi: un sistem bancar cu un număr nu prea mare de bănci comerciale puternice și competitive. Aceste bănci ar putea să nu se specializeze pe sectoare de deservire, sau pe tipuri de creditare, și nu ar fi cazul ca ele să se implice în alte tipuri de tranzacții decât cele mai convenționale și adecvat testate. Băncile nu ar trebui să conducă cu firme, să se ocupe de asigurări, sau să efectueze operațiuni cu acțiunile, cel puțin pentru următorii câțiva ani. Modelul propus are următoarea argumentare: managementul intermediarilor financiari mai simpli este mai facil, activitatea lor este deschisă și prin urmare ele pot fi supravegheate mai ușor.

De notat, că băncile, care reprezintă aproape întregul sistem financiar al țării, vor rămâne sursa majoră de finanțare externă pentru întreprinderi. Noii intermediari financiari – fondurile mutuale, fondurile private de pensii și companiile de asigurare – sunt necesari pentru întregirea sistemului bancar comercial, însă ei se dezvoltă lent.

Instituțiile și instrumentele financiare joacă un rol critic în creșterea rapidă a sectorului privat nou creat și privatizarea întreprinderilor mari. Fără accesul la creditele adecvate, capitalul investițional și la valuta convertibilă, puțini întreprinzători pot începe un business sănătos și de proporții. Un efect negativ al activității sectorului financiar în acest context este insuficiența creditării sectorului privat. Aici, însă, problema constă în lipsa “istoriei creditare” a clienților, băncile nu-și cunosc bine noii clienți. Probabil, că una din soluții ar fi crearea unei corporații non-profit de recomandare, sau garantare a clienților.

Antreprenorii din business-ul mic și angajații reprezintă viitoarea clasă de mijloc a societății, iar suportul lor este esențial pentru dezvoltarea rapidă a instituțiilor democratice și economiei de piață. Fără dezvoltarea sectorului privat există pericolul deturnării reformelor politice și economice, și promovarea ideilor populiste.

O parte din bănci au moștenit de la fostele bănci specializate de stat un portofoliu considerabil de credite non-performante, continuând să subvenționeze întreprinderile neviabile economic.

Pericolul mare constă în posibilitatea ca băncile sus-menționate să continue creditarea întreprinderilor neeficiente. Dat fiind volumul limitat de resurse financiare disponibile, mijloacele atrase de bănci ar trebui canalizate spre noile întreprinderi eficiente, și nu "îngropate" în întreprinderile falimentare, în speranța lipsită de realism, precum că creditele non-performante se vor transforma în credite mai bune. Soluția însă e una: de stabilit cadrul legislativ respectiv și procedurile de falimentare a acestor întreprinderi, și aceasta trebuia să fie făcut de mult.

De asemenea, ar trebui să fie elaborată strategia în privința băncilor problematice și anume determinarea modalităților de însănătoșire financiară a acestora; elaborarea cadrului legislativ necesar pentru fuziunea băncilor; determinarea căilor de lichidare în termeni restrânși a băncilor care nu pot activa în limita normelor prudențiale etc.

Băncile comerciale vs bănci de investiții

Trebuie băncile comerciale să devină bănci de investiții? Cel mai general răspuns ar fi: da, pentru clienții săi și nu, în cazul investiții propriului capital.

O problemă, care a stat la baza unor discuții este dacă băncilor trebuie să li se permită să controleze direct întreprinderile și/sau să dețină drepturi de proprietate asupra lor. Soluția echilibrată constă în faptul, că ar fi indicat de a limita rolul băncilor în acest proces: când o serie de întreprinderi și-au asumat riscuri financiare atât de înalte, ar fi inadecvat ca băncile (și în special cele cu situația financiară instabilă) să preia controlul unor întreprinderi industriale sau de comerț, fapt ce ar putea submina propria lor solvabilitate. Pe de altă parte, BNM consideră, că băncile care au situație financiară stabilă și care dispun de resurse libere ar putea să investească aceste mijloace în capitalul întreprinderilor non-bancare și deținând controlul asupra lor, să contribuie la realizarea proiectelor de restructurare a acestor întreprinderi și la rambursarea creditelor eliberate anterior.

În general, însă, doar băncile, care pot conta pe sprijinul din partea statului, de exemplu băncile mari din Europa Centrală, parțial deținute de stat, își văd rolul său în restructurarea întreprinderilor și controlarea lor prin procurarea de acțiuni, însă doar în măsura în care aceasta e necesar pentru rambursarea creditelor acordate anterior.

În ansamblu, analizând necesitățile de restructurare în țările Europei de Est și Rusia, este cert, că băncile nu reprezintă instituțiile ce joacă un rol primar de investitori pentru firme. În primul rând, băncile mari deja și-au format cercul de clienți, de regulă din rândul firmelor industriale influente și de aceea este puțin probabil că ele ar dori să se implice în activități de investiții radicale sau de restructurare. Pe de altă parte, este puțin probabil ca băncile în general să posede experiență în domeniile de management financiar, contabilitate, marketing etc. de care întreprinderile au atât de mult nevoie. În același timp pentru orice alt investitor (bănci străine, fonduri de investiții) aceste aspecte nu ar reprezenta o problemă.

În contextul dezvoltării economiei naționale și atragerii investițiilor străine ar fi binevenită o strategie de transformare a sistemului financiar-bancar într-o industrie competitivă, inițial axată pe o gamă de servicii limitată, însă just selectată, bazată pe standardele internaționale.

În general, în funcțiile specializate ale băncilor intră capacitatea antreprenorială, adică încurajarea noilor metode de producere și inițiativa în finanțarea creării noilor unități de producție. Sistemele bancare ale țărilor Europei Centrale sunt mai puțin constrânse de regulamente ca cele din SUA și Marea Britanie și de aceea băncile comerciale private au dreptul de a fi proprietari ai întreprinderilor industriale și a activa în calitate de bănci de investiții (modelul continental). Deși aici sunt implicate riscuri mari și cheltuieli și mai mari, aceasta este o situație convenabilă pentru băncile respective, deoarece le asigură un volum mai mare de informație economică strategică pentru finanțarea noilor producții.

Alta e însă situația cu capacitatea antreprenorială în țările Europei Centrale și de Est în tranziție. Băncile nu doresc să fie proprietari ai companiilor și să exercite funcția de control asupra lor. Motivele bancherilor sunt diferite:

- lipsa de cadre cu cunoștințe vaste în domeniul activităților bancare de antreprenariat și business. Nu sunt tangențe semnificative între noțiunile de "commercial banking" și "investment banking", aceste direcții de activitate necesită diferite cunoștințe, ceea ce implică restructurarea și divizarea personalului;
- nu ajunge personal și timp pentru monitorizarea întreprinderilor, iar beneficiul de pe urma acestei activități este scăzut în comparație cu activitatea de bază a băncii;
- nedorința de a fi "moral obligați" să extindă finanțarea companiei ai cărei proprietari sunt;
- bancherii își cunosc suficient de bine clienții pe parcursul perioadei de deservire a lor și deci nu consideră că fiind proprietarii firmelor, vor ști mai multe despre ele.

Băncile consideră că au de exercitat funcțiile sale de bază, care sunt mai importante. În condițiile economiei de tranziție băncile asigură efectuarea plăților și decontărilor, ele sunt aproape unicele care acordă instrumente financiare, și ele reprezintă sursa de bază a finanțării externe a întreprinderilor.

Serviciile financiare pe care le oferă băncile sunt deocamdată modeste, însă există rezerve în vederea ameliorării și diversificării lor. Elementul cheie a dezvoltării unui sistem coordonat, eficient și flexibil rezidă în creșterea segmentului depunătorilor. Obiectivul imediat al băncilor comerciale trebuie să fie: utilizarea performanței și a calității crescânde a serviciilor de bază ca un fundament pentru creșterea cantitativă și la o etapă ulterioară – diversificarea. Iar implicarea băncilor în activități de antreprenariat și deținerea de proprietate este la momentul actual un obiectiv secundar, care va putea fi atins doar după ce băncile își consolidează pozițiile în activitățile tradiționale bancare.

Alte instituții

Una din funcțiile de bază ale băncilor comerciale este mobilizarea economiilor. În orice economie menținerea nivelului optimal al economiilor este condiție necesară pentru o creștere economică durabilă. În acest context ar putea fi încurajată crearea unei **corporații de asigurare a depozitelor**, scopul de bază ar căreia ar fi asigurarea depunerilor populației în băncile comerciale. De asemenea prin crearea acestei corporații Banca Națională ar fi scutită de sarcina intervențiilor repetate în vederea sprijinirii băncilor, ceea ce de fapt nu se încadrează în atribuțiile principale ale băncii centrale. În funcțiile corporației în cauză ar putea intra nu doar achitarea cu depunători băncilor falimentare, ci și intervenția în activitatea băncilor problematice. Corporația poate decide dacă banca trebuie să fie lichidată, sau e realist să i se injecteze capital suplimentar, schimbându-se eventual și conducerea băncii etc. Asemenea corporații (fonduri) de asigurare a depunerilor există în SUA, Elveția, Polonia, Ungaria, România, Letonia și alte state.

Care ar fi sursele de finanțare a unei corporații de asigurare a depozitelor? O primă parte va reveni desigur băncilor comerciale, care vor avea de achitat doar o plată inițială ca procentaj din capitalul lor, plus cotizații lunare ca procentaj din suma depozitelor. O altă parte ar putea veni din partea instituțiilor financiare internaționale sub formă de credite. Desigur, că vor fi suportate anumite cheltuieli, însă ele vor justifica cu certitudine scopul final: menținerea încrederii depunătorilor în sistemul bancar și acest fapt la rândul său va duce la creșterea resurselor mobilizate de la populație în bănci. În afară de aceasta chiar dacă o bancă va avea probleme, aceasta nu va duce la avalanșa retragerii imediate a depunerilor, ceea ce reprezintă un factor extrem de distructiv chiar dacă în ansamblu situația financiară băncii respective nu este chiar atât de rea. Prin urmare șocurile bancare vor deveni, în condițiile managementului bun, practic imposibile.

Trebuie, totuși de menționat, că NBM consideră, că sursele indicate mai sus nu ar fi suficiente pentru formarea fondurilor unei corporații de asigurare a depozitelor și pentru acoperirea obligațiunilor băncilor aflate în curs de lichidare. Acest argument, însă, trebuie de racordat la experiența țărilor menționate mai sus în acest domeniu și pe baza aceasta de trasat concluzia finală vizând necesitatea și posibilitățile creării unei asemenea corporații în cadrul sistemului bancar al Moldovei.

Un alt aspect în discuție este divizarea activității bancare și a serviciilor financiare nebancare. Actualmente în multe țări ale lumii economiștii se întreabă ce servicii nebancare sunt compatibile cu activitatea bancară. Pe parcursul istoriei în țările industriale dezvoltate între intermediarii financiari a avut loc o specializare adâncă. Pe lângă băncile comerciale au fost create *instituții specializate în domeniul finanțării pe termen lung și asigurării, cât și instituții ce efectuează operațiuni la bursele de valori*. În ultimii ani se manifestă tendința de reducere a specializării. Concurența și inovările au făcut serviciile financiare mai flexibile și cuprinzătoare.

Instituțiile financiare nebancare trebuie să se dezvolte într-un mediu bine reglementat, să presteze servicii financiare, care să completeze serviciile oferite de bănci. Piața de intermediere în operațiunile cu hârtiile de valoare, atât obligațiuni, cât și acțiuni, ar putea juca un rol tot mai important, pe măsura în care dirijarea corporativă și relațiile de proprietate capătă o bază mai transparentă și mai viabilă din punct de vedere financiar. În Moldova piața hârtiilor de valoare este încă destul de mică, însă ea va juca, în viitor, un rol important în următoarele direcții:

- acordarea de lichiditate deținătorilor de acțiuni ale companiilor acționare privatizate și instaurarea unui mecanism de transferare a cotelor de acțiuni între diferiți deținători;
- calea neinflaționistă de finanțare a deficitului bugetar prin emiterea hârtiilor de valoare de stat;
- dezvoltarea pieței de capital în mediu competitiv atât pentru investitorii locali, cât și cei străini, care va plasa fluxurile noi de capital și va avea un rol de testare de către piață a performanței companiilor existente.

Trebuie de menționat, că băncile, care reprezintă aproape întregul sistem financiar al țării, vor rămâne sursa majoră de finanțare externă pentru întreprinderi. Noii intermediari financiari – fondurile mutuale, fondurile private de pensii și companiile de asigurare – sunt necesari pentru întregirea sistemului bancar comercial, însă ei se dezvoltă lent.

O altă formă de instituții financiare sunt *băncile de dezvoltare*, dirijate de guvern. Sarcina băncii de dezvoltare ar fi finanțarea unor întreprinderi mici și medii, în condițiile unui risc înalt, inacceptabil pentru băncile comerciale. Dat fiind, că țara nu dispune de mijloace disponibile, ele ar putea fi primite din exterior. Pericolul mare însă e că banca de dezvoltare ar putea fi folosită pentru finanțarea întreprinderilor falimentare. Banca, însă, trebuie să dispună de resurse limitate și să-și exercite activitatea pe principii strict comerciale, având scopul doar de a obține profit.

Integrarea băncilor de dezvoltare în sistemul financiar al țării este foarte importantă. Dacă ele nu stabilesc contacte bune cu băncile comerciale și instituțiile financiare de stat, posibilitățile lor de optimizare a investițiilor potențiale se vor limita considerabil. În acest context, integrarea financiară poate fi considerată sub forma integrării în sistemul financiar de stat și în sistemul financiar internațional pentru a primi acces la resurse importante și proiecte internaționale.

În ceea ce privește *băncile de investiții*, trebuie de menționat, că în domeniile de activitate ale unei bănci de investiții ar fi efectuarea operațiunilor pe piața secundară și concomitent garantarea plasării noilor emisii de hârtii de valoare prin abonare. Banca de investiții poate cumpăra întreaga emisie de la emitent și o distribuie pe piața secundară la un preț care i-ar asigura o recompensă pentru serviciile prestate.

În luna august 1997 Guvernul Republicii Moldova a adoptat hotărârea privind crearea Băncii de Dezvoltare și Investiții (BDI), cu o pondere a cotei statului de cel puțin 51%. La fondarea BDI va participa Banca Germană de Dezvoltare și Investiții KfW, care odată cu începutul activității BDI va acorda o linie de credit de 30 milioane mărci germane pe 10 ani.

Totuși, referitor la crearea băncilor de dezvoltare, NBM consideră, că în prezent nu există problema existenței băncilor, care ar putea să acorde credite pe termen lung. Oricare din băncile existente poate să acorde împrumuturi de lungă durată. Însă băncile comerciale nu dispun de resurse creditare de lungă durată. Prin urmare problema creditării pe termen lung este legată nu de lipsa băncilor de dezvoltare, ci de lipsa resurselor creditare corespunzătoare. La soluționarea acestei probleme de asemenea ar putea să contribuie elaborarea strategiei de dezvoltare a cadrului instituțional și legal, capabil să asigure rambursarea creditelor acordate pe termen lung.

4.3 Reforma sferei sociale

Situația actuală

Evoluția situației sociale ne arată că procesele care au loc în sfera socială decurg lent, neunivoc și poartă un caracter contradictoriu. Pe de o parte – se manifesta unele tendințe pozitive. Astfel, democratizarea societății și liberalizarea economiei favorizează posibilitățile cetățenilor de a-și manifesta mai amplu și deplin propriile capacități. Inițiativa și profesionalismul devin factorii decisivi în confirmarea personalității, determină tot mai mult bunăstarea și locul fiecărui în societate. Deși încă fragil, dar tot mai consistent se dezvoltă sectorul privat (nestatal) în învățământ, sănătate, cultură și alte ramuri ale sferei sociale. Pentru populație a apărut oportunitatea alegerii între serviciile sociale prestate de stat și cele private. Are loc pregătirea cadrelor pe noi specialități și profesii, inclusiv și după hotarele țării. Se creează piața muncii în baza principiilor și mecanismelor cererii și ofertei. Se dezvoltă parteneriatul și dialogul social ca pârghe importantă în atingerea consensului civic.

Pe de altă parte – declinul economic, derivat al perioadei de tranziție, a exercitat un impact negativ asupra sferei sociale. Scăderea produsului intern brut și fluctuațiile ratei inflației au deteriorat valoarea reală a salariilor care constituie în prezent cca. jumătate din nivelul a. 1991. Apariția șomajului deschis, de rând cu șomajul latent și concediile forțate fără plată au redus considerabil numărul populației antrenate în câmpul muncii. Salariile din sectorul public, pensiile și alte plăți sociale sunt net inferioare nivelului decent, iar achitarea lor se efectuează cu mari întârzieri de timp. Astfel, stratificarea socială a populației după nivelul veniturilor se aprofundează, afectând noi grupuri sociale.

Asigurarea financiară a sferei sociale este insuficientă și instabilă. Mizând preponderent pe sursele financiare publice, programele sociale generează costuri sociale mari, care devin o povară insuportabilă pentru economie. Cheltuielile de ordin social constituie circa 45% din cheltuielile bugetului consolidat, depășind la acest capitol chiar unele state industrial avansate. Contribuțiile sociale înalte defavorizează activitatea investițională a economiei, provocând evaziuni fiscale și subestimări financiare. Fiind marcată de managementul slab și imperfecțiunea rețelei instituționale, sfera socială funcționează în final ineficient și inconsecvent.

Situația creată ne impune să intensificăm reforma sferei sociale, promovând măsuri profunde de întărire a viabilității financiare a sistemului social și ajustării programelor sociale la cerințele economiei de piață. În acest sens ***misiunea reformei sociale*** constă în trecerea treptată de la sistemul social unitar la unul diversificat, care ar asigura oamenilor servicii sociale adecvate, prestate în conformitate cu contribuțiile achitate și nu în detrimentul activității economice.

Reieșind din aceasta, ***scopurile strategice ale reformei sociale*** sunt următoarele:

- restructurarea radicală a modalității finanțării programelor sociale;
- revizuirea pachetului actual de beneficii sociale și modificarea condițiilor de acordare (eligibilitate);
- întărirea corelației contribuții – beneficii și aplicarea metodei de testare a venitului personal în prestarea serviciilor sociale;
- modificarea rețelei instituționale a sferei sociale și aprecierea performanțelor activității lor în baza analizei cost-beneficii;
- dezvoltarea managementului social și facilitarea acțiunilor interorganizaționale în prestarea serviciilor sociale;
- extinderea practicii de colaborare a administrației publice locale și republicane, organizațiilor ne-guvernamentale și private în realizarea programelor sociale.

Realizarea scopurilor reformei sociale se va efectua în baza promovării unor acțiuni concrete

eșalonate în timp și corelate la tendințele situației economice. Convențional ele vor fi clasate în două etape, după cum urmează:

I etapă (1998-2000) – resursele și potențialul economic sunt încă limitate – sarcina principală va consta în curmarea extinderii sărăciei, evitarea șomajului în masă și acordarea protecției sociale preponderent paturilor sărace și defavorizate (bătrâni solitari, invalizi, familii numeroase).

Ca măsuri de prim ordin la această etapă vor fi:

- revizuirea actualului sistem de beneficii sociale în direcția înăsprii argumentării acordării acestora;
- neadmiterea restanțelor la plata salariilor, pensiilor și indemnizațiilor;
- personificarea (nominalizarea) ajutorului social în baza evidenței (testării) situației materiale a solicitantului;
- crearea și aplicarea standardelor sociale minime garantate de stat și asigurarea accesului egal al populației la aceste servicii;
- promovarea măsurilor active în vederea anticipării șomajului structural și disponibilizării în masa a lucrătorilor;
- întărirea rolului salariului ca sursă principală a veniturilor bănești, asigurând echitatea în remunerare ;
- introducerea comenzii de stat la mărfurile și produsele socialmente importante, asigurând includerea ei ca parte componentă în bugete, programe anuale și de perspectivă de nivel republican și local.

Pe parcursul a. 1998 va fi creată baza legislativă și elaborate mecanismele de promovare a reformelor în sistemul de asigurări și protecție socială a populației, în domeniul retribuirii muncii, ocrotirii sănătății, culturii. În conformitate cu legea învățământului vor continua reformele în sistemul de învățământ la toate nivelurile. Astfel la această etapă vor fi soluționate 2 sarcini de o însemnătate tactică: prima, vor fi create premisele de adaptare a sectorului social la condițiile economiei de piață; a doua, va apărea posibilitatea reală ca resursele materiale și financiare destinate sferei sociale să fie utilizate mai efectiv și rațional.

Etapa II (2000-2005) – înviorarea activității economice va genera noi locuri de munca, salarii mai mari și investiții mai abundente în sănătate, învățământ, cultură – sarcina consta în majorarea treptată a standardelor de trai ale populației. La această etapă se prevede:

- sporirea garanțiilor sociale minime de stat la salarii și pensii pentru muncă, precum și altor tipuri de plăți sociale;
- perfectarea modului de formare a cheltuielilor bugetare pentru necesitățile sociale în baza aplicării standardelor minime de stat;
- asigurarea finanțării stabile a sferei sociale.

Prioritățile în promovarea reformei sociale

Reieșind din multitudinea și complexitatea sarcinilor abordate, acțiunile reformatorii vor fi aplicate în ordinea prioritară, după cum urmează:

• **În domeniul relațiilor de muncă** se vor crea și implementa mecanisme, care vor asigura respectarea de către toți agenții economici, indiferent de forma de proprietate, a garanțiilor oferite angajaților, în primul rând privind remunerarea la timp și pe deplin a muncii, asigurarea protecției și condițiilor de muncă. Sistemul de retribuire a muncii se va perfectă în baza următoarelor măsuri:

- * **în sfera nebugetară** – va fi creat un sistem de garanții care va asigura nivelurile minime de salarizare a angajaților în dependentă de calificarea lor în baza acordurilor colective tarifare dintre patroni și angajați la toate nivelurile parteneriatului social; agenții economici vor fi încurajați în crearea fondului de asigurări speciale din contul unei părți a venitului propriu, folosit la achitarea salariului în cazuri financiare excepționale;
- * **în sfera bugetară** – se vor perfectă parametrii rețelei tarifare unice în direcția utilizării

mai pe larg a mecanismelor de stimulare a lucrului calitativ, inclusiv prin intermediul suplimentelor la salariul de funcție pentru stagiul neîntrerupt și calitatea înaltă a muncii. Se va asigura o corelație mai optimală dintre ritmurile de creștere a salariului mediu respectiv din sfera nebugetară și cea bugetară.

• **În domeniul protecției muncii** se preconizează trecerea de la protecția pasivă a lucrătorilor (achitarea înlesnirilor și compensațiilor pentru condiții nocive de muncă) la protecția activă (prevenirea accidentelor de muncă și îmbunătățirea considerabilă a condițiilor de muncă) în baza sistemului flexibil de penalizări și facilități aplicate agenților economici.

• **În domeniul utilizării forței de muncă** eforturile vor fi centrate în special la aplicarea măsurilor active pe piața muncii, elaborarea și implementarea mecanismelor economice de asigurare a echilibrului optimal între cerere și ofertă, anticiparea disponibilizării în masă a angajaților.

În acest context în baza prognozei dezvoltării social-economice vor fi elaborate *Programul de utilizare a forței de muncă pe perioada anilor 1998-2000*, inclusiv schema de dezvoltare și amplasare a locurilor de muncă. Vor fi aplicate diverse sisteme de stimulare a antreprenoriatului, businessului mic și mijlociu, precum și activităților individuale de muncă, în special în sectoarele tradiționale ale economiei naționale, precum și localitățile cu o situație critică pe piața muncii. Se vor elabora programe sectoriale privind antrenarea mai pe larg în câmpul muncii a tineretului, femeilor cu mici copii, invalizilor. Mai flexibil va deveni suportul financiar a activităților ce țin de plata indemnizațiilor de șomaj și recalificarea șomerilor.

Sectoarele reformei sociale

Sistemul de asigurări sociale a populației. Vectorul transformărilor va fi îndreptat spre diversificarea și autonomizarea tipurilor de asigurări sociale. În acest context accentul va fi plasat pe creșterea responsabilității angajaților și patronilor în acordarea plăților sociale. Mărimea beneficiilor sociale va depinde direct de contribuțiile achitate în bugetele sociale. Se vor dezvolta intens tipurile private (nestatale) de asigurări obligatorii și benevole.

O deosebită atenție se va acorda reformei **sistemului de pensionare**. Scopul constă în întărirea solvabilității financiare care ar asigura o pensie adecvată la bătrânețe fără a falimenta generația tânără și fără a afecta grav situația economică. Linia strategică a reformelor este de a trece de la sistemul curent de pensionare unitar la un sistem diversificat bazat pe trei piloni:

- pensia de stat, finanțată din contribuții obligatorii, care va asigura o protecție minimă universală tuturor bătrânilor;
- schemele private de pensionare, finanțate în baza cotelor sociale obligatorii ale lucrătorilor și întreprinderilor, care vor oferi pensii în raport cu acumulările făcute;
- pensiile voluntare, finanțate suplimentar din acumulările personale, vor oferi venit suplimentar persoanelor care vor prefera să economisească mai mult pentru bătrânețe. De aceea vor fi aplicate reduceri fiscale pentru a stimula acumulările benevole.

Concomitent vor fi aplicate măsuri pentru a ameliora colectarea banilor în Fondul Social, întărind penalitățile față de debitorii. Vor fi revăzute condițiile de acordare a pensiilor facilitare. Se va majora treptat cenzul vârstei de pensionare.

Asistenta socială a populației. În acest context vor fi revizuite condițiile de eligibilitate și structura actualului pachet de înlesniri, compensații și plăți sociale.

Vor fi anulate facilitățile nejustificate, iar beneficiile sociale vor fi canalizate preponderent păturilor sărace în baza testului necesității (means-testing).

În practica lucrului social vor fi utilizați minimul de existență, pragul sărăciei, precum și normativele serviciilor minime sociale garantate de stat.

Se va aplica un tip nou de ajutor social – indemnizații pentru sărăcie, din contul statului, ce va purta caracter nominalizat și se va acorda persoanelor (familiilor) al căror venit va fi sub pragul sărăciei. Rețeaua instituțiilor sociale va fi modificată cu scopul de a spori eficacitatea și

operaționalitatea lor.

Persoanele în etate, invalizii, copii-orfani, familiile cu mulți copii vor fi protejați prin intermediul unor programe speciale de stat.

Asigurării cetățenilor cu locuințe. Se vor întreprinde măsuri în următoarele direcții:

- mărirea ponderii construcțiilor locative pe baza surselor individuale și nebugetare;
- îmbunătățirea condițiilor de trai ale categoriilor sociale susținute de stat;
- trecerii treptate a sferei comunal-locative într-un regim de funcționare fără pierderi cu asigurarea protecției sociale a categoriilor de populație puțin asigurate.

Reformarea sectorului social

Masurile preconizate vizează crearea condițiilor favorabile pentru prestarea eficientă a serviciilor social-culturale către populație. În acest context **direcțiile prioritare ale reformei vor constitui:**

- modificarea bazei normative și implementarea standardelor avansate în domeniile principale de activitate ale sectorului social;
- raționalizarea structurii instituțiilor și asigurarea lor cu cadre;
- trecerea la noi principii și forme organizaționale de activitate;
- crearea sectorului alternativ de servicii sociale.

Ritmul și amploarea reformelor în ramurile sferei sociale va depinde în mare măsură de evoluția reformelor economice și îndeosebi de ritmul de creștere a potențialului economico-financiar al statului, agenților economici și de posibilitățile financiare ale populației.

O atenție deosebită se va acorda **optimizării cheltuielilor în sistemul învățământului, ocrotirii sănătății și culturii.**

În linii generale această măsură va fi realizată în baza:

- diversificării și extinderii serviciilor cu plată în toate ramurile sectorului social, inclusiv și în cadrul instituțiilor de stat;
- elaborării și aplicării pachetului serviciilor de bază acordate în mod gratis de către stat;
- aplicării principiilor noi de finanțare a sectorului social, inclusiv prin intermediul antrenării pe larg a surselor financiare a populației, agenților economici;

Ținând cont de importanța vitală a sectorului social, statul își va asuma responsabilitatea de administrare și coordonare nemijlocită a domeniilor strategice. În acest scop statul:

- va menține în proprietatea sa ponderea decisivă a patrimoniului din învățământ și ocrotirea sănătății, însă va promova reforma și adoptarea la condițiile noi ce se creează în societate;
- va asigura păstrarea și dezvoltarea patrimoniului intelectual și cultural al țării;
- va crea condiții favorabile pentru dezvoltarea sectorului privat (nestatal) în sfera socială, exercitând funcția de supraveghere a lui.

Activități prioritare și măsuri de prim ordin vor constitui:

În învățământ:

- trecerea consecventă la structura organizatorică-ierarhică nouă în sistemul de învățământ și reglementarea mai efectivă a dezvoltării sectorului privat (nestatal) în sfera învățământului;
- elaborarea și aplicarea standardelor educaționale naționale și a tehnologiilor avansate în domeniul învățământului;
- modificarea și raționalizarea procesului de instruire și pregătire a cadrelor în scopul asigurării economiei naționale, tuturor domeniilor de activități cu cadre de calificare înaltă;
- evaluarea nivelului de asigurare a republicii cu instituții de tip internat (scoli, case de copii, orfeline etc.), optimizarea rețelei lor precum și asigurarea funcționării normale a acestor instituții.

În domeniul ocrotirii sănătății. Revederea volumului și condițiilor de asistență medicală la diferite etape, respectiv a funcțiilor de bază a instituțiilor medicale (nivelul republican, municipal, orășenesc, raional) și trecerea la noi forme de acordare a asistenței medicale. În acest context, prioritate, inclusiv în asigurarea financiară, se va da:

- activităților ce țin de intensificarea proceselor de diagnosticare și tratare a bolnavilor în condiții de staționar, respectiv de reducere substanțială a termenelor de internare a pacienților în instituțiile curative;
- sectorului ambulator – policlinic (nivel raional, municipal), îndeosebi pentru efectuarea măsurilor de profilaxie a maladiilor;
- implementarea sistemului de asistentă medicală prin intermediul medicilor de familie;
- realizării programelor de stat de combatere și tratare a maladiilor cu caracter medico-social (tuberculoză, cancer, boli psihice, cardiovasculare, SIDA, etc.), precum și programelor de asistentă medicală a mamelor și copiilor în vârstă de până la 1 an, invalizilor de toate vârstele;
- efectuarea măsurilor ce țin de asigurarea securității epidemiologie a populației.

În această perioadă se va trece la sistemul de asistentă medicală prin asigurare și concomitent se va implementa *Programul de Stat privind minimul garantat de asistență medicală gratuită pentru populație*.

În domeniul culturii accentele de bază vor fi plasate în direcția revenirii la tradițiile naționale ale culturii, revitalizarea creației populare, afirmarea identității culturale proprii pe plan internațional. Realizarea acestor obiective se va obține în baza:

- realizării *Programului de Stat de dezvoltare a culturii și Programului de dezvoltare a bibliotecilor*;
- promovării reformelor (diversificarea surselor de finanțare, acordarea independenței manageriale instituțiilor culturale).

În contextul reformelor se vor diversifica și modifica funcțiile organelor administrației publice locale și republicane. De competența organelor locale va tine preponderent elaborarea programelor sociale teritoriale, acordarea ajutorului social nominativ, organizarea funcționării normale a instituțiilor infrastructurii sociale, precum și soluționarea problemelor curente privind antrenarea în câmpul muncii a populației, protecția și asistența social-culturală a cetățenilor.

4.4 Reforma sferei de cercetare-dezvoltare

Dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova ca stat suveran în condițiile de tranziție este posibilă doar pe un fundament științific și inovațional contemporan. Din acest motiv, în perspectivă, sfera de cercetare-dezvoltare (C&D) trebuie să devină obiectivul politicii de stat.

Situația actuală

Inovațiile și activitatea tehnico-științifică reprezintă una din resursele de bază ale statului. Republica Moldova actualmente dispune de un potențial uman și de o baza tehnico-materială în sfera de C&D, care s-a manifestat prin realizări în diferite domenii ale științei și tehnologiei. Activitățile de C&D se efectuează în cadrul a 25 de instituții ale Academiei de Științe, 9 instituții de stat de învățământ superior și 55 instituții de ramură. În plus, în țară funcționează un șir de instituții private și neguvernamentale de învățământ superior și de cercetare-dezvoltare. În domeniu activează peste 9 mii colaboratori.

În anii '90 această sferă se află într-o stare de criză, ceea ce s-a manifestat prin incertitudinea statutului său social, lipsa cadrului legislativ-normativ și instituțional al C&D, insuficiența resurselor financiare, inflexibilitatea în condițiile economiei de piață, și de asemenea întârzierea manifestării

voinței politice din partea conducerii țării spre reformarea consecventă a științei și tehnologiilor conform unui program bine gândit.

Situația actuală în sfera de C&D se remarcă prin următoarele:

- activitățile de C&D nu sunt puse în calitate de factor decisiv al stabilizării macroeconomice, restructurării producerii la nivel microeconomic și rezolvării problemelor sociale ale populației;
- nu sunt elaborate mecanismele legislative, economice și organizaționale, care ar contribui la includerea reală a C&D în activitățile de reformare a sistemului social-economic în condițiile de tranziție. Nu este definitivată politica statului în sfera de C&D și lipsesc organismele managementului și coordonării strategice și operaționale la nivelul țării;
- lipsesc pârghiile financiare (directe și indirecte) și legislative de integrare a activităților de cercetare fundamentală din instituțiile de cercetare, în special ale Academiei, cu învățământul superior și ale cercetărilor aplicate și dezvoltării tehnologice cu ramurile economiei și activitățile sociale;
- s-au păstrat mecanismele vechi de finanțare, expertiză, evaluare și control asupra folosirii mijloacelor bugetare alocate C&D, care nu stimulează nici pe cercetători, nici pe potențialii utilizatori, în valorificarea rezultatelor la diferite etape ale procesului: cercetare fundamentală – cercetare aplicată – dezvoltare tehnologică;
- nu au fost create organe statale de gestionare și coordonare ale activităților de C&D, fapt ce s-a răsfrânt negativ în primul rând asupra personalului de C&D, care până în 1991 au fost tutelați de ministere și agenți economici unionali, sau cu profil militar, afectând considerabil infrastructura inovațională de implementare a rezultatelor tehnico-științifice în economie și societate;
- a scăzut calitatea învățământului, inclusiv celui superior, precum și nivelul utilizării cunoștințelor ca factor decisiv al progresului social-economic;
- a crescut dependența tehnologică a țării, importul tehnicii și produselor în detrimentul dezvoltării producerii autohtone în baza procurării brevetelor, licențelor și “know-how”-urilor.

O cauza esențială a declinului din sfera de C&D o constituie contradicțiile apărute, dintre rezultatele reformei sferei social-economice (privatizarea, constituirea sectorului privat, apariția anturajului concurențial, formarea infrastructurii pieței, etc. – dominate de relații mobile, asociative, multilaterale), pe de o parte, și păstrarea unor principii depășite în organizarea sistemului C&D, pe de altă parte, conform cărora activitățile conceptuale și de expertiză sunt rigid ajustate la structura piramidală a organelor executive.

Astfel, s-a creat un pericol real pentru distrugerea sferei C&D, învățământului și pregătirii cadrelor calificate ca mijloace de autoconservare, dezvoltare și securitate a țării.

Obiectivele și prioritățile

Scopul strategic al politicii de stat este de a asigura tratarea sferei C&D ca a celei mai importante resurse naționale de reînnoire a Republicii Moldova, orientându-se spre crearea unui sistem dinamic, autonom, polifuncțional, susținut de stat, societate și business, orientat către producerea cunoștințelor, tehnologiilor și pregătirea cadrelor în scopul dezvoltării țării ca membru cu drepturi egale al comunității europene.

Scopul tactic în perioada crizei și stabilizării economiei, este păstrarea cu ajutorul politicii selective a celei mai bune părți din potențialul științific (cadre, resurse materiale și informaționale, structuri organizaționale) și susținerea pe viitor a unui potențial suficient pentru rezolvarea cerințelor actuale ale țării.

Pentru întreaga perioadă până în anul 2005 problema principală în sfera de C&D constă în asigurarea sporirii informației științifice noi și dezvoltarea tehnologiei în sectoarele prioritare pentru RM; scopurile sociale includ menținerea prestigiului muncii în sfera de C&D, fixarea în normele de

drept a specificului muncii de cercetare – salarizarea, asigurarea și condițiile muncii, asigurarea medicală și pensionară.

Ținând cont de scopurile indicate pentru realizarea reformei în sfera de C&D sunt prioritare:

- orientarea socială a științei, care trebuie să utilizeze cu eficacitate fondurile alocate pentru elaborarea tehnologiilor de vârf destinate ameliorării situației din sferele, care contribuie la creșterea calității vieții populației (ocrotirea sănătății, învățământ, știință, cultură, asigurarea socială, etc.);
- prioritatea elaborării produselor de consum, caracteristică pentru economia de piață, orientarea maximală spre producerea mărfurilor, care de la origine sunt destinate unor consumatori concreți;
- realizarea unei politici inovaționale de economisire a resurselor importate (carburanți, metale, îngrășăminte minerale, etc.), fapt ce ar ridica competitivitatea produselor, și ca rezultat, calitatea vieții;
- crearea și utilizarea pe o scară largă a tehnologiilor și rețelelor informaționale globale în sfera de C&D și în societate, inclusiv în scopul perfecționării activităților de expertiză și accelerării proceselor inovaționale;
- perfecționarea și realizarea strategiei de protecție a mediului ambiant și de utilizare rațională a resurselor naturale.

Mecanismele de realizare a reformei sferei de C&D

În realizarea politicii de stat în sfera de C&D pentru anii 1998-2005 au fost stabilite următoarele orientări concrete:

- *elaborarea mecanismelor legislative, economico-financiare, fiscale și organizaționale* pentru funcționarea eficientă a sferei de C&D;
- stabilirea *direcțiilor prioritare* de dezvoltare a sferei de C&D, în strictă conformitate cu direcțiile strategice de dezvoltare social-economică durabilă a țării; descoperirea “*punctelor de creștere*” și a zonelor de asanare; aplicarea unui mecanism competitiv și transparent la elaborarea direcțiilor prioritare de dezvoltare a C&D, programelor de stat de C&D și distribuirii alocațiilor financiare;
- *restructurarea instituțională a C&D* și perfecționarea organismelor de management și coordonare strategică, operațională și financiară a științei și tehnologiei;
- instituirea *mechanismului de expertiză* și asigurarea independenței activităților conceptuale ale C&D de organele executive;
- elaborarea mecanismelor de *integrare* a activităților de C&D *cu școală superioară*, cu pregătirea cadrelor de calificare superioară;
- formarea anturajului și mecanismelor de piață în unele domenii ale managementului și infrastructurii sferei de C&D, elaborarea cadrului legislativ normativ și instituțional pentru formarea *sectorului privat în sfera de C&D*, determinarea părții patrimoniului C&D, informațiilor și documentațiilor de interes național, care nu pot fi privatizate și rămân sub controlul statului;
- perfecționarea sistemului de *protecție și promovare a obiectelor de proprietate intelectuală* (invenții, brevete, licențe, “know-how”-uri, etc.);
- *crearea infrastructurii inovaționale* (parcurilor științifico-tehnologice și inovaționale, “incubatoarelor” business-ului mic inovațional etc.) și elaborarea mecanismelor de transfer tehnologic și comercializare a rezultatelor C&D.

Reforma sistemului legislativ și normativ

Reforma are ca obiectiv inițierea, adoptarea și crearea condițiilor aplicării reglementărilor legislative și normative, necesare pentru perfecționarea cadrului instituțional, financiar și de management al C&D, care să asigure procesul de restructurare și relansare a C&D. Această activitate se preconizează a fi efectuată pe etape și în primul rând se prevede adoptarea următoarelor legi:

- legea cu privire la știință și politica tehnico-științifică;

- legea privind organizarea activităților de C&D;
- legea privind Academia Națională a Republicii Moldova.

Vor fi adoptate un șir de alte legi și acte normative, privind sfera C&D și va fi efectuată expertiza și modificarea legislației în vigoare privind stimularea activităților de C&D.

Reforma sistemului instituțional al sferei de C&D

Aplicarea principiului separării direcțiilor de activitate ale sferei C&D necesită instituirea gestionării și coordonării tuturor activităților executive la nivel republican de către un *Departament de Stat al Cercetării și Dezvoltării*, în componența Guvernului. Departamentul C&D promovează, coordonează și unifică la nivel republican elaborarea și aplicarea strategiei și politicii Guvernului în domeniile funcționării și modernizării sferei de C&D. Pe lângă Departamentul C&D se formează *Consiliul Consultativ Superior al C&D*.

În calitate de interfață dintre puterea politică a statului (Președinție, Guvern, Parlament) și structurile executive republicane ale C&D se creează *Consiliul Suprem al C&D*, prezidat de Președintele Republicii Moldova, în componența căruia intră persoanele cu putere de decizie ale organelor de stat cu atribuții de C&D. Acest Consiliu racordă interesele politice ale țării, necesitățile societății și interesele diferitor ramuri ale economiei cu politica C&D.

Stabilirea direcțiilor prioritare de activitate a sferei C&D care sunt în corelație cu necesitățile relansării economiei și cu direcțiile strategice de dezvoltare social-economică durabilă a țării pe diferite perioade de timp și se elaborează de către Consiliul Consultativ Superior al C&D, Academia Națională a RM, ministere și departamente de stat cu atribuții de C&D. Aceste elaborări ale direcțiilor prioritare de dezvoltare a sferei de C&D se prezintă Departamentului de C&D, care după dialog și dezbateri publice, le înaintează spre examinare Consiliului Suprem al C&D și Guvernului. După examinarea de către Consiliul Suprem al C&D și Guvern, aceste direcții se înaintează spre adoptare Parlamentului RM Decizia Parlamentului cu privire la adoptarea direcțiilor prioritare ale C&D servește drept bază pentru alocarea resurselor financiare bugetare în sfera de C&D.

Complexitatea și costurile mari ale C&D, precum și limitele resurselor financiare și umane de care dispunem, impun o strategie selectivă axată pe priorități, care să asigure concentrarea eforturilor asupra soluționării eficiente a problemelor stringente ale țării.

Ca ***domenii prioritare ale C&D*** se propun:

- *Resurse umane* – cultura, educația, sănătatea.
- *Lanțul agroindustrial.*
- *Energetica* – surse energetice, inclusiv netradiționale, tehnologii. cu consum redus de energie.
- *Materiale noi și tehnologii avansate.*
- *Amenajarea teritoriului și protecția mediului ambiant.*
- *Constituirea bazelor de funcționare a economiei de piață.*
- *Informatizarea.*

Aceste priorități, după discutarea, completarea și adoptarea lor, vor fi puse la baza elaborării programelor de stat de C&D pentru fiecare direcție prioritară în parte.

Programele de stat. Strategia și politica de stat în domeniul C&D se realizează eficient prin intermediul finanțării programelor de stat, elaborate pentru realizarea obiectivelor direcțiilor prioritare de dezvoltare a sferei de C&D. Realizarea programelor de stat și a comenzilor agenților economici sunt punctele principale de activizare a C&D.

Responsabil de elaborarea și realizarea programelor de stat de C&D este Departamentul C&D. El elaborează prin Consiliile științifice de expertiză programe de stat pe diferite perioade de timp (de regulă 3-5 ani), necesare pentru realizarea completă a obiectivelor înaintate în programe. Programele de stat de C&D se aprobă prin hotărârea Guvernului și conțin ca parte componentă teme și proiecte de C&D, ce țin de diferite etape ale procesului de cercetare: cercetarea fundamentală – cercetarea aplicativă – dezvoltarea tehnologică. Activitățile efectuate în cadrul programelor de stat sunt organizate și coordonate de către Departamentul C&D prin Consiliile științifice de expertiză ale programelor în cauză.

La elaborarea, evaluarea, selectarea și detalierea programelor și temelor de stat, cât și la evaluarea rezultatelor C&D obținute în cadrul lor, se instituie principiul selectării în sistem competitiv a proiectelor de C&D. Evaluarea rezultatelor obținute și preconizate, determinarea volumului alocațiilor financiare la proiectele de C&D se efectuează de către Consiliile științifice de expertiză ale programelor în cauză.

Departamentul de C&D numește conducătorii programelor de stat dintre persoanele alese și propuse de către Consiliile științifice de expertiză împreună cu conducătorii proiectelor de C&D ale fiecărei programe în cauză și atribuie statutul de instituție-coordonatoare a programei de stat, de regulă, unei instituții publice de C&D, sau agent economic, sau organizații neguvernamentale, care a câștigat un număr maxim de proiecte de C&D din cadrul programei în cauză.

Expertiza. Pe lângă Departamentul C&D se formează *Consiliul Consultativ Superior al C&D*, care este organul consultativ superior al C&D din RM. Consiliul este format din savanți și cadre didactice universitare notorii, specialiști recunoscuți în domeniile cercetării aplicative și dezvoltării, precum și din reprezentanți ai beneficiarilor rezultatelor activității de C&D, care au fost în prealabil selectați în sistem competitiv de către comunitatea științifică. Consiliul are atribuția de coordonare a activităților Consiliilor științifice de expertiză ale programelor de stat, prin care deține informația despre toate domeniile C&D din țară.

Misiunea Consiliilor de experți ale programelor de stat constă în: elaborarea programelor de stat, evaluarea proiectelor în conformitate cu potențialul intelectual angajat și a realizărilor precedente, selectarea proiectelor în sistem competitiv, avizarea, monitorizarea, controlul activităților de realizare a temelor de stat și a proiectelor de C&D, repartizarea alocațiilor financiare la proiectele de C&D, organizarea și controlul asupra procesului executării proiectelor, evidențierea potențialului posibil de valorificare a elaborărilor de C&D, evaluarea rezultatelor proiectelor de C&D pentru a solicita o nouă finanțare, cât și alte activități în conformitate cu Regulamentul-cadru.

Finanțarea C&D este o prioritate a cheltuielilor bugetare și garant al susținerii modelului inovațional de dezvoltare economică și socială a țării.

În prezent alocațiile din buget pentru sfera de C&D constituie cca. 0,4 % din PIB. În conformitate cu recomandările UNESCO, demonstrate și de practica tuturor țărilor, C&D stimulează pozitiv creșterea PIB în societate (ca forță de producție), numai atunci când cheltuielile din sfera de C&D întrec valoarea “critică” de ordinul a 1 % din PIB, independent de mărimea lui.

Pentru majorarea eficienței alocațiilor bugetare, se cere elaborarea cadrului legislativ economico-financiar corelat cu managementul științific, exercitat de Consiliile științifice de expertiză, care diferă de legislația instituțiilor administrative finanțate din buget.

Reforma sferei de C&D prevede instituirea și aplicarea următoarelor principii și modalități de finanțare și alocare a resurselor către executanți:

- drept formă principală de stimulare de către stat a activităților de C&D, se instituie finanțarea directă din buget, pentru întreaga perioadă de executare a proiectelor de C&D din cadrul programelor de stat;
- prin finanțarea instituțională din buget se va asigura întreținerea infrastructurii, clădirilor, cheltuielilor sociale, bazei tehnico-materiale a C&D, precum și asigurarea pe o perioadă limitată de

timp a unei finanțări-suport pentru acei cercetători și specialiști din C&D, care nu au obținut proiecte de C&D în sistem competitiv;

- se instituie principiul dependenței volumului alocațiilor financiare de ponderea rezultatelor C&D, determinată de Consiliile științifice de expertiză;

- finanțarea din buget a programelor de stat, precum și efectuarea altor cheltuieli, prevăzute de lege, se realizează anual în limita alocațiilor fixate în compartimentul cheltuielilor bugetului consolidat pentru activitățile de C&D;

- din volumul total al finanțării C&D din bugetul de stat se stabilește cota de 25-30 % pentru finanțarea cercetărilor fundamentale, care va fi micșorată corespunzător pe măsura creșterii alocațiilor bugetare;

- decizia cu privire la continuarea pentru anul următor a finanțării, sau la modificarea volumului de finanțare a fiecărui proiect de C&D, câștigat în sistem competitiv, se adoptă de către Departamentul C&D, în baza avizului Consiliului științific de expertiză al programei de stat respective;

- se instituie prin intermediul Departamentului C&D (conform normelor stabilite de Guvern) finanțarea din buget a activităților de cooperare internațională și achitarea cotizațiilor necesare participării țării în calitate de membru al diferitor organisme de C&D, organizații și instituții științifice internaționale de profil, proiecte internaționale, etc.;

- se instituie din fondul centralizat al Departamentului C&D: finanțarea activităților din domeniul politicii de personal (pregătirea, perfecționarea și reciclarea personalului din C&D, magistratura, doctorantura, postdoctorantura, activități de distribuire a personalului în direcțiile prioritare de dezvoltare a sferei de C&D, etc.), finanțarea sistemului de informatizare a sferei de C&D și organizării conferințelor, seminarelor științifice;

- se instituie un mecanism de cofinanțare a C&D de către agenți economici (de stat sau privați), cu scopul implementării produselor și tehnologiilor avansate în economie, în special la întreprinderile medii și mici; dezvoltarea activităților de C&D din firme, în vederea relansării și creșterii potențialului inovativ și competitiv al întreprinderilor; etc.

În atribuțiile Departamentului C&D intră definitivarea și acordarea cu Ministerul Economiei și Reformelor și Ministerul Finanțelor a volumului și structurii finanțării sferei C&D (formarea bugetului republican al C&D) și prezentarea către Guvern. După confirmarea bugetului de stat pe anul în curs Ministerul Finanțelor virează în modul stabilit alocațiile bugetare pe contul Departamentului C&D pentru a fi repartizate de către acest Departament în mod direct executanților proiectelor de C&D din cadrul programelor de stat.

În perioada 1998-2000, se prevede instituirea finanțării-suport pentru cercetătorii și specialiștii din instituțiile de C&D, care nu au obținut proiecte de C&D în sistem competitiv. Volumul acestei finanțări-suport, la nivelul anului 1997, se acordă pe un termen nu mai mare de 2-3 ani acestor cercetători și specialiști, pentru lucrări executate în cadrul unei programe de stat și care se vor alinia aceluiași condiții de evaluare, executare și control, ca și proiectele de C&D din cadrul acestei programe.

O altă modalitate de păstrare a potențialului uman, precum și a aparaturii, clădirilor, etc. din sfera de C&D, constituie crearea unor structuri sau centre de tipul parcurilor științifico-tehnologice, “incubatoarelor” business-ului inovational, care ofer alternative de reorientare, reciclare și utilizare a potențialului din C&D.

Perfecționarea remunerării cadrelor din C&D. În scopul stopării exodului potențialului intelectual din C&D și din țară, se va permite conducătorilor de proiecte de C&D de a întocmi (în limitele sumelor alocate lor) devizul de cheltuieli al proiectului conform unor criterii, ce ar ține cont de rezultatele reale obținute și complexitatea muncii efectuate în cadrul proiectului de C&D (estimată prin coeficientul de complexitate), pentru a stimula activitățile de C&D, cât și implementarea rezultatelor acestor activități în economie și societate.

Remunerarea muncii executanților se va efectua în baza unor contracte individuale de munca, care vor avea ca puncte de reper coșul minim de consum (la data semnării devizului). Practica de aplicare a rețelei tarifare unice de remunerare a muncii se păstrează la finanțarea instituțională din buget și la finanțarea proiectelor și lucrărilor de C&D, care nu au câștigat concursuri organizate în cadrul programelor de stat.

Academia de Științe a Moldovei (AȘM) este cel mai înalt for științific din țară, nivelul căreia este determinat prin valoarea și prestigiul membrilor săi, unde colaborează cercetători notorii din diferite domenii ale C&D. Astăzi AȘM are un statut dublu: primul – ca societate de savanți din diferite domenii ale C&D, și al doilea – AȘM este o rețea administrativă de stat a institutelor de C&D și de susținere a lor.

În cadrul reformei sferei de C&D AȘM se va transforma în Academia Națională de Științe (ANȘ) a RM, ce va reprezenta prin instituțiile și colectivele de C&D coordonate de ea, un centru republican de cercetare fundamentală și aplicativă. ANȘ i se atribuie statutul de for științific autonom și de persoană juridică, responsabil de formarea și impulsivitatea activităților conceptuale ale dezvoltării sferei de C&D a țării. Finanțarea activității ANȘ se asigură din bugetul de stat. Condiția principală ca ANȘ să-și poată exercita funcțiile în asigurarea conceptuală a dezvoltării sferei de C&D – este independența ei reală, care trebuie asigurată prin Legea privind ANȘ RM.

În rezultatul reformei, institutele și organizațiile Academiei de Științe vor trece în subordinea administrativă a Departamentului de C&D care va utiliza și optimiza întreaga infrastructură de gestionare administrativ-operativă existentă pe lângă Prezidiul Academiei de Științe.

ANȘ va deveni un organ consultativ republican pentru organele politice supreme și pentru organizațiile sferei de C&D din țară, coordonând activitățile C&D, participând la realizarea programelor de stat de C&D, contribuind la pregătirea cadrelor de calificare superioară, efectuând expertiză independentă a direcțiilor prioritare a C&D și metodelor de management și realizare a activităților de C&D, etc.

Integrarea sferei de C&D cu învățământul superior. Reforma are ca obiectiv sporirea colaborării dintre instituțiile de C&D neuniversitare și universități și crearea unor mecanisme de integrare, mizând în primul rând pe cercetarea fundamentală. Ca condiție de integrare, în cadrul reformei se instituie finanțarea prioritară a participării comune la programe și teme de stat. Aceasta are ca scop principal ridicarea nivelului C&D și calității pregătirii cadrelor de calificare superioară, reproducerea personalului didactico-științific, asigurarea transferului tehnologic în producție.

Sunt recomandate și alte activități comune cum ar fi: lucrul prin cumul al colaboratorilor din cercetare și învățământ, în cadrul volumului de finanțare obținut prin concurs (proiecte de C&D, granturi), angajarea pe anumite perioade de timp a cercetătorilor științifici notorii din instituțiile de C&D în activități didactice (ca profesori asociați, etc.); integrarea asociativă a colectivelor de cercetare din instituțiile de C&D și școala superioară pe baza școlilor științifice; crearea de centre (colective) științifico-didactice cu subordonare dublă; includerea în consiliile științifice ale facultăților și universităților a cercetătorilor din instituțiile de C&D și a cadrelor didactice în consiliile științifice ale institutelor de C&D; angajarea cadrelor didactice în activități de C&D cu reducerea respectivă a sarcinii didactice; etc.

Resursele umane și politica de personal. Punctul forte al reformei este păstrarea, reproducerea și punerea în valoare a personalului din sfera de C&D, asigurându-i condiții de activitate cât mai favorabile. O serie de factori, ca lipsa unui cadru legislativ adecvat, salarizarea sub limita acceptabilă, lipsa posibilităților de stimulare a rezultatelor, și altele, au făcut imposibilă promovarea unei politici de personal adecvate și eficiente.

La baza politicii de personal va fi pusă diferențierea motivațiilor manifestate de cercetători și specialiști în diferite domenii ale C&D. Cadrul juridic care reglementează relațiile de munca în instituțiile de C&D trebuie modificat astfel, încât să prevaleze criteriile de profesionalism, cât și aptitudinile cercetătorilor de a organiza și autofinanța (în special în domeniile cercetărilor aplicative

și dezvoltării) activitățile de C&D. O atenție deosebită se cere la numirea managerilor în sfera de C&D (selecția pe baza performanțelor anterioare), care trebuie să dea dovadă de o mentalitate nouă în condițiile economiei decentralizate, precum și de conștientizarea faptului că cercetarea trebuie să fie condusă de cercetători.

Se instituie măsuri de susținere socială și protecția muncii cercetătorilor și specialiștilor, în special a celor tineri, în cadrul cărora remunerarea muncii se preconizează să fie efectuată conform unor contracte de muncă individuale, fără aplicarea limitelor prevăzute de rețeaua tarifară unică de remunerare a muncii în sfera activităților de C&D. Astfel se va stopa procesul de îmbătrânire a cadrelor din C&D, asigurând păstrarea continuității personalului din C&D, prin susținerea școlilor științifice și prin crearea condițiilor de transmitere a competenței și măiestriei înalte de la o generație la alta.

O problemă stringentă rămâne "exodul de creiere" în țările dezvoltate. Acest fenomen afectează în mod direct competitivitatea și securitatea națiunii. Se cere efectuarea periodică a cercetării de marketing a bursei muncii, pentru stabilirea necesităților de specialiști înalt calificați, precum și remunerarea respectiva a muncii în sfera de C&D.

Cooperarea internațională se realizează pe 3 niveluri:

- colaborarea dintre instituțiile, universitățile și organizațiile de C&D din RM și de peste hotare (ONU, UE, OCER, NATO, CSI);
- convențiile dintre Departamentul C&D și partenerii din exterior;
- acordurile de colaborare în domeniile științei, tehnologiilor sau culturale semnate la nivel de Guvern.

Pentru realizarea acestor obiective, Departamentul C&D creează în cadrul lui o direcție cu probleme de integrare și cooperare internațională. Aceasta direcție are obligația de a promova cadre tinere, care s-au manifestat în colaborări internaționale în domeniul C&D, de a asigura cu informații organele de stat, universitățile, institutele, savanții și specialiștii în privința diverselor programe internaționale și asigurării întocmirii corecte a cererilor de participare.

Evaluarea, protecția și valorificarea rezultatelor C&D. Aplicarea corectă a reformei, impune evaluarea continuă și exigentă a capacității de C&D. Ea are ca obiective determinarea eficienței sferei de C&D, posibilităților de valorificare a rezultatelor, fixarea periodică a poziției C&D naționale în raport cu nivelul mondial, cât și punerea în relație a rezultatelor obținute cu resursele umane, materiale și financiare alocate.

Valoarea unui cercetător sau colectiv de C&D poate fi estimată numai de comunitatea științifică, iar în cercetarea aplicativă și dezvoltare prin importanța economică a produselor noi obținute. Evaluarea institutelor de C&D se efectuează de către Departamentul C&D în mod public cu antrenarea experților (inclusiv a celor străini) și cu participarea cercetătorilor.

Pentru a asigura protecția și promovarea eficienței a obiectelor de proprietate intelectuală (invențiilor, brevetelor, "know-how"-urilor, etc.) vor fi efectuate următoarele măsuri:

- perfecționarea bazei legislative, inclusiv a normelor civile, penale și administrative, precum și a cadrului instituțional, privind protecția obiectelor de proprietate intelectuală;
- fortificarea sistemului de protecție a intereselor de stat în baza integrării și cooperării cu sistemul mondial de protecție a proprietății intelectuale și folosirea avantajelor determinate de participarea RM la convențiile și comunitățile internaționale de profil.

Pentru a structura, organiza și realiza procesul de valorificare (transfer de tehnologii, cunoștințe noi, etc.) trebuie să se creeze **infrastructura inovațională** corespunzătoare economiei de piață:

- parcuri și tehnopolis-uri științifice și tehnologice cu drept de zone ale antreprenoriatului liber (cu înlesnirile financiare și juridice prevăzute de legislația și actele normative în vigoare);

- "incubatoare"- centre care iau asupra lor cea mai mare parte din cheltuielile firmelor inovatoare nou formate;
- firme de tip "venture" (de risc)- pentru investirea capitalului în idei riscante, dar cu șanse de a obține profituri;
- organizații de inginerie, care au menirea de colectare a rezultatelor C&D finisate, implementarea lor în producere și comercializarea pe scara largă;
- centre inovatoare, menite să contribuie la crearea climatului benefic pentru organizațiile care posedă biblioteci, baze de date, utilaj științific și tehnologic, etc.;
- întreprinderi de servicii computerizate, care acordă servicii de deservire a sistemelor informaționale integrate, creează baze de date computerizate în diferite domenii, etc.;
- centre informaționale și de consultanță, care acordă servicii și produse pe baza contractuală;
- organizații de leasing a utilajului tehnologic avansat, care acordă servicii de arenda a tehnicii și utilajului științific unic și tehnologic avansat, cu termeni reduși de amortizare.

Activitatea inovatoare de regulă este finanțată din următoarele surse: bugetul de stat, fondurile C&D de stat, neguvernamentale și private, fondul Inovator cu subfonduri de susținere a micului business inovator, fonduri extrabugetare de menire specială, mijloacele întreprinderilor de producție și a organizațiilor implicate în procesele inovatoare, granturi interne și externe, credite bancare și ajutoare tehnice, investiții speciale.

Abordarea reală a formării politicii științifice de stat pentru perioada până în anul 2005 trebuie să fie orientată spre interese naționale și să corespundă scopurilor dezvoltării politice, social-economice și tehnologice a țării, sporirii competitivității țării.

4.5 Politica industrială și reforma întreprinderilor

Politica industrială reprezintă o parte componentă importantă a strategiei de dezvoltare a oricărei țări a lumii. Moldova, ca și celelalte țări cu economia de tranziție este implicată în procesele globalizării și integrării. La momentul actual, ea se află în căutarea nișei sale în economia mondială, devine o parte componentă a ei. Un rol aparte în acest proces este atribuit industriei, căreia îi revine 80% din import și 75% din exportul de mărfuri și servicii. Dezvoltarea stabilă a industriei determină posibilitățile de export și dezvoltarea durabilă a țării în ansamblu.

La începutul anilor '90 în cadrul crizei generale s-a creat pericolul pentru existența industriei Moldovei. Cauzele au fost: reducerea cererii, destrămarea legăturilor tradiționale de cooperare, distrugerea bazei științifico-experimentale, creșterea prețurilor la resursele energetice și materia primă, cât și concurența externă.

Guvernul a aprobat (octombrie 1996) *Concepția politicii industriale a Republicii Moldova pentru perioada până în anul 2000*, pregătită cu participarea experților UNIDO. Asigurarea metodică și lucrul practic în vederea restructurării întreprinderilor industriale se implementează începând cu anul 1995 în cadrul proiectelor Agenției pe Restructurarea Întreprinderilor și Asistență (ARIA).

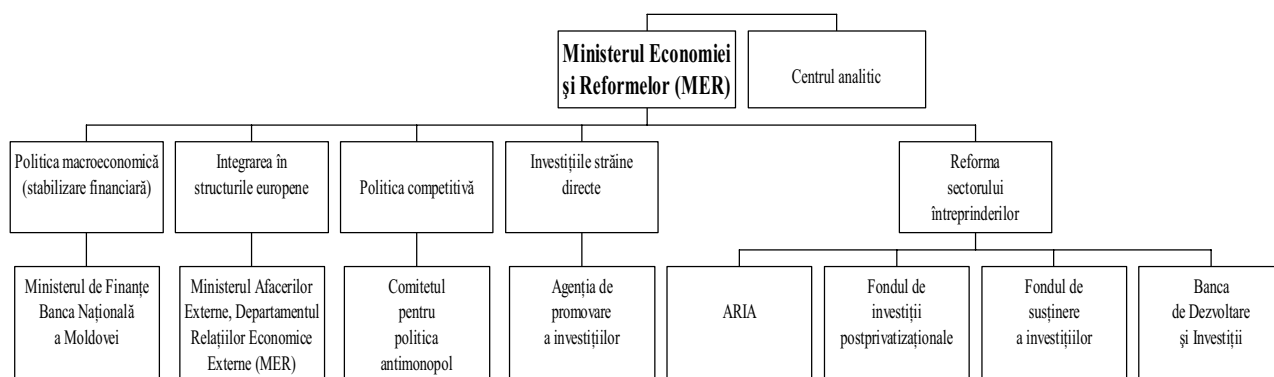
Politica industrială a statului este un fenomen multilateral rezultatele căruia se manifestă într-un termen lung și care necesită o abordare complexă. Pentru orice țară, iar pentru Moldova îndeosebi, este caracteristică influența fenomenului de globalizare asupra procesului de dezvoltare economică. Această influență se simte atât la nivel național, cât și la cel internațional. La nivel internațional la ordinea zilei este pusă problema aplicării "noilor reguli ale jocului", în special în

următoarele domenii: concurența între firme pe piața globală, concurența între state în atragerea resurselor limitate, accesul la tehnologiile moderne. Scopurile economiei industriale la nivel internațional condiționează reexaminarea ei la nivel național și interacțiunea cu alte orientări ale politicii guvernamentale. Baza legislativă a politicii industriale trebuie să se caracterizeze prin consecvență, transparență și responsabilitate.

Realizarea politicii industriale presupune trei faze: încetarea reducerii și atingerea stabilității producției industriale; restructurarea întreprinderilor, renovarea producției și restabilirea nivelului producției din perioada anterioară reformei; integrarea în economia mondială și adaptarea la cerințele pieței.

Se poate de considerat, că în anii 1996-1997 industria Moldovei a încheiat prima fază și trece la faza de creștere pe o bază calitativ nouă, în care realizarea politicii industriale include susținerea următoarelor domenii: politica competitivității, stabilitatea financiară (politica macroeconomică), atragerea investițiilor străine directe, accelerarea procesului de cooperare cu partenerii europeni și integrarea în structurile europene, reforma întreprinderilor, inclusiv schimbarea formelor de proprietate și îmbunătățirea conducerii corporative.

Logica realizării politicii industriale în Moldova poate fi ilustrată prin următoarea schemă:

Creșterea economică necesită, cel puțin la momentul inițial, un flux de *resurse investiționale*. Luând în considerație faptul că în următorii șapte ani Moldova nu va avea cadrul legal și instituțional corespunzător standardelor recunoscute de către investitorii străini (Codul Civil, Codul Fiscal, Codul Muncii, Standardele Naționale de Contabilitate, Codul Vamal, etc.), investițiile străine vor constitui o cotă neînsemnată, chiar neglijabilă și neimportantă pentru relansarea și re-tehnologizarea majorității absolute a întreprinderilor.

De asemenea, pe parcursul următorilor ani bugetul nu va oferi surse substanțiale pentru a avea speranța utilizării lor la reformarea sectorului întreprinderilor. Accelerarea finalizării procesului de privatizare, legalizarea rezultatelor privatizării sunt premise obligatorii la reformarea sectorului întreprinderilor. Prin urmare, resursele inițiale trebuie să fie obținute în rezultatul schimbărilor structurale.

La **prima etapă** procesul de restructurare se va baza pe **principiul redimensionării** întreprinderilor mari (prin vânzarea unor active neutilizate în procesul tehnologic, prin divizarea în unități viabile, ce la fel nu afectează procesul tehnologic (“break-ups”, “spin-offs”), închirierea și oferirea în locație de gestiune a spațiilor și suprafețelor industriale către sectorul privat și având ca obiectiv crearea întreprinderilor mici și mijlocii (SMEs) și a locurilor de muncă, precum și a introducerii mediului competițional în sectorul întreprinderilor.

Redimensionarea (“downsizing” – un model bine cunoscut în alte țări) are și obiective clare în atingerea performanțelor întreprinderilor și prin diminuarea costurilor (reducerea substanțială a consumurilor de materii prime, materiale, componente (spre exemplu în industrie cota atinge 65-70% spre comparație cu alte țări – la nivel de 50%), a consumurilor de resurse energetice, a cheltuielilor ce țin de deservirea creditului (capitalului împrumutat), precum și majorării certe în structură a

cheltuielilor ce țin de salarizarea și motivarea personalului (în primul rând a managementului întreprinderilor prin contracte de management) și cheltuielilor de marketing și vânzări.

Redimensionarea, divizarea, separarea, au ca scop primordial generarea fluxurilor de numerar ("cash-flow"-uri) pozitive ce vor permite plata tuturor obligațiunilor și plăților, precum și a acumulării mijloacelor necesare pentru investiții ulterioare, utilizând, în cazurile argumentate și fundamentate economic, și resursele oferite de liniile de credit de la Banca Mondială.

Diminuarea pierderilor și mărirea randamentelor sunt elemente importante de obținere a resurselor adiționale pentru ridicarea nivelului competitivității mărfurilor și produselor moldovenești.

Gestionarea eficientă a activelor fixe și circulante (rotația stocurilor de materii prime, produse finite, a mijloacelor circulante în decontare) în această perioadă este critică pentru succesul reformării sectorului întreprinderilor.

Este important faptul, că în rezultat se obțin generări de fonduri din interiorul sectorului, precum și atragerea capacităților și abilităților antreprenoriale, care nu necesită investiții esențiale din exterior.

Acest proces de restructurare și reorganizare trebuie să fie secundat la fel și de reorganizarea și lichidarea întreprinderilor mari, generatoare de pierderi, proces ce trebuie să fie implementat în conformitate cu Legea Falimentului de instituțiile judiciare. *Falimentul* întreprinderilor mari permite, la fel, de a impune disciplina financiară, transmiterea semnalelor corecte către alți agenți economici, disponibilizarea (prin vânzarea la preț real de piață) a mijloacelor imobilizate (terenuri industriale, mijloace fixe, mijloace circulante materiale și în decontare) și în consecință la utilizarea eficientă a potențialului existent.

În această perioadă e necesar de aplicat instrumente noi financiare ce țin de vânzarea creanțelor și obligațiunilor (datoriilor), conversiunea lor în acțiuni și invers, orientate spre înlocuirea creditorilor și proprietarilor pasivi cu persoane cu spirit de inițiativă și inovațional, care vor impune schimbările sus-menționate. Inițial, în lipsa capacităților și abilităților în sistemului judiciar, rolul și organizarea procesului de restructurare le aparține creditorilor prin intermediul institutului – Consiliul Creditorilor, precum și Agenției de restructurarea întreprinderilor și asistență.

Drept condiții adiționale pentru accelerarea și derularea cu succes a procesului de restructurare vor servi:

- eliminarea barierelor și obstacolelor ce țin de înregistrarea agenților economici;
- implementarea rapidă a noilor sisteme de contabilitate;
- simplificarea procedurilor de vânzare a activelor;
- inițierea unor proceduri simple de vânzare a terenurilor industriale;
- investiții rapide în capacitățile antreprenoriale și manageriale prin implementarea Programului "Marshall", utilizarea eficientă a asistenței tehnice;
- introducerii programelor speciale la instituțiile superioare de învățământ privind antreprenoriatul;
- reducerii substanțiale a organelor de control și controlorilor la întreprinderi;
- simplificarea și soluționarea problemelor ce țin de accesul la resurse creditare (gaj, garanții, planuri de afaceri sofisticate), precum și a termenilor de examinare a cererilor pentru oferirea creditelor.

În această perioadă (2-3 ani) e necesar, de asemenea, de a sprijini procesul de fondare, *asociere a întreprinderilor în grupuri financiar-industriale* în toate segmentele: vânzarea cu amănuntul, canale de distribuție și infrastructură, producere, care trebuie să fie bazate pe principii de cooperare avantajoase și alianțe strategice cu interese pe termen îndelungat. Gradul de

specializare și diversificare trebuie să asigure o flexibilitate maximală, precum și riscuri minimale pentru toți partenerii.

Sistemele de referință (“Benchmarking”-ul) vor servi drept puncte reper pentru strategiile de dezvoltare și viziunea de perspectivă a întreprinderilor.

Angajarea ulterioară în procesul de restructurare a proprietarilor, investitorilor, va permite ca acest proces să devină ireversibil și continuu.

Etapa a doua de restructurare (3-4 ani) va necesita implementarea **certificării întreprinderilor** (ISO 9000) a sistemului total de dirijare al calității, principiilor “JIT” (exact la timp), atât la procesul de producție cât și la distribuție și comercializare. Pentru realizarea cu succes a acestor noi sisteme de dirijare e necesar de a accepta modelul de perfecționare continuă și investiții substanțiale în capitalul uman, și în mod prioritar în capacitățile și abilitățile manageriale (experiența și succesul țărilor din Asia de Est, lipsite totalmente de resurse naturale, servește drept exemplu ilustrativ).

Ajustarea în termeni rapizi la cerințele standardelor HACCP (Hazard Analysis Critical Control Points) pentru produsele agro-alimentare în Uniunea Europeană, FDA – cerințe analogice pentru piața americană, de asemenea și obținerea “CE-Mark” la produsele de textile, piele, electrotehnice vor permite promovarea rapidă a exportului nu numai pe piețele date, ci și pe piețele tradiționale. *Calitatea, productivitatea și competitivitatea* sunt factorii cheie de restructurare a sectorului întreprinderilor în această perioadă. De aceea Guvernul trebuie să promoveze încurajarea și stimularea creării structurilor cvazi-publice (centre de asistență tehnică, centre de business, centre de competitivitate și productivitate, engineering, firme de consultanță și training) și cvazi-private: a parcurilor industriale, incubatoarelor tehnologice, precum și a funcțiunilor care actualmente lipsesc la întreprinderi: marketing și vânzări, cercetare / dezvoltare, parțial funcțiunea de personal.

Este deosebit de importantă restructurarea și ajustarea la normele și reglementările standardelor europene, ce țin de terminologie, dimensiuni, capacități, marcare a metodelor de testare, a întreprinderilor producătoare de ambalaj (sticlă, borcan, cutii din carton, etichete pentru industria agro-alimentară), precum și ambalajului pentru mărfurile industriale.

Luând în considerație situația obiectivă, precum și resursele limitate, strategia și politica industrială orientată spre reformarea sectorului întreprinderilor trebuie să fie bazate pe conceptul sau modalitatea pro-activă, dar care să nu afecteze principiile de bază a economiei de piață, care va asigura reușita schimbărilor structurale și creșterea economică.

În acest compartiment nu s-a accentuat importanța infrastructurilor (sectorul energetic, transport, telecomunicații, etc.), prin urmare, coordonarea reformelor la nivel macro și mediu este de asemenea critică pentru succesul reformării sectorului întreprinderilor.

O importanță crucială în procesul de reformare a întreprinderilor, cât și relansării industriei în ansamblu, reprezintă formarea unui *management* modern (calificare profesională înaltă, computerizare, posedarea limbilor străine).

Resursele limitate cauzează necesitatea alegerii ramurilor prioritare pentru efectuarea restructurării și susținerii din partea statului. Alegerea priorităților se va baza pe analiza diferitor criterii, ce caracterizează eficiența ramurii în economia de piață:

Criteriile de alegere a ramurilor prioritare*

	VA pentru un lucrător	Cererea	Acțiunea asupra economiei	Acțiunea asupra exportului	Nivelul de tehnologizare	Rating total
Industria vinificației	I	M	I	I	M	I
Industria de conserve	I	M	I	I	M	I
Tutun și produse de tutunărit	I	M	I	I	M	I
Zahăr	I	I	M	I	M	I
Textile și îmbrăcăminte	J	M	J	J	M	M
Piele și confecții de piele	M	M	J	J	M	M
Producția de poligrafie și papetărie	I	M	J	J	M	M
Producția chimică	M	M	J	J	M	M
Construcția de mașini și metalurgia	J	J	J	J	J	J
Materiale de construcție	M	M	J	J	M	M
Ramura mobilei și alte ramuri	M	M	J	J	M	M
Producerea energiei electrice	M	I	I	J	J	I

* I – rating înalt, M – rating mijlociu, J – rating jos

Reieșind din potențialul industrial deja creat în Republica Moldova, necesitățile pieței interne și posibilitățile penetrării pe piețele externe, este recomandabil, în cadrul realizării politicii industriale a țării până în anul 2005, de a concentra atenția asupra a 3 grupe de ramuri.

Grupa I – ramurile ce se bazează pe materia primă locală și care și-au păstrat piețele de desfacere:

industria alimentară (vinificația, fabricarea conservelor, industria zahărului, tutunului, de producere a uleiurilor și grăsimilor, de cofetărie);

industria materialelor de construcție (producerea de bază de gips, fabricarea cimentului, a materialelor pentru pereți, materialelor liante și termoizolante, articolelor din ceramică);

industria ușoară (de prelucrare a pielei, fabricare a încălțămintei, blănurilor, covoarelor);

industria farmaceutică;

industria cosmetică și de parfumerie;

industria locală și artizanatul.

În aceste ramuri este necesară în primul rând reconstrucția pe termen scurt și reutilizarea tehnologică, lucrul activ îndreptat spre ridicarea calității producției și adaptarea întreprinderilor la piețele externe.

Grupa II – ramurile ce se bazează pe materia primă de import, ce dispun de piață potențială, dar care necesită reconstrucție:

industria ușoară (producerea textilelor, tricotajelor, pieilor artificiale și a articolelor de cauciuc);

industria constructoare de mașini – producerea pompelor, tehnicii medicale, a aparatelor electronice și electrotehnice (televizoarelor, frigiderelor, mașinilor de spălat);

industria mobilei;

industria chimică;

fabricarea materialelor de împachetat.

Grupa III – a) întreprinderile cu consum înalt de energie și materie primă, care au pierdut piețele de desfacere, precum și b) întreprinderile de capacitate științifică înaltă și cu un consum redus de materiale din complexul de apărare, ce urmează a fi reprofile pentru fabricarea producției civile. Întreprinderile din aceasta grupă constituie *obiecte ale restructurării pe termen lung în cadrul unor programe speciale cu importanță de stat.*

Subgrupa a): producerea tractoarelor și tehnicii agricole, a strungurilor, frigiferelor (inclusiv containerelor) industriale, utilajului tehnologic pentru industria alimentară; subgrupa b): radioelectronica, fabricarea aparatelor și dispozitivelor de automatizare (conversiunea în fabricarea mijloacelor de telecomunicații, sistemelor de energie recuperabilă, tehnicii medicale, contoarelor de evidență a consumului de energie electrică, termică, gaze, apă etc.).

Reieșind din experiența altor țări în tranziție (Slovenia, Polonia) este necesar ca Parlamentul, la prezentarea Guvernului, să aprobe pe perioada până în anul 2000 lista **ramurilor sau întreprinderilor prioritare**, care trebuie să fie stimulate în dezvoltarea sa cu aplicarea metodelor fiscale și creditare prevăzute de legislația în vigoare. În calitate de o formă importantă de concentrare a resurselor trebuie aplicate **programele cu destinație specială:**

- *Conversiunea producției întreprinderilor din complexul radioelectronic* (6 subprograme: Energie, Medfarm, Agroindustrie, Marbacaf, Paza, Calculare, Internet, Telecom, Marfa);
- *Producerea mijloacelor tehnice pentru complexul agroindustrial;*
- *Producerea pompelor electrice;*
- *Producerea tehnicii audio și video, a sistemelor și mijloacelor de telecomunicații;*
- *Fabricarea tehnicii medicale și a preparatelor farmaceutice;*
- *Producerea mașinilor și aparatelor electrice de uz casnic;*
- *Restructurarea complexului energetic;*
- *Programele dezvoltării industriei materialelor de construcție;*
- *Programele dezvoltării industriei alimentare.*

Obiectivul strategic al politicii industriale a Moldovei îl constituie formarea unui complex industrial multiramural, competitiv, corespunzător standardelor europene, care ar asigura o creștere economică stabilă (în condițiile instabilității ramurii cheie – agricultura), majorarea exportului și veniturilor populației.